
ОБЕЗЩЕТЕНИЯТА ЗА БЕЗРАБОТИЦА В БЪЛГАРИЯ И ТЕХНИЯТ ПОТЕНЦИАЛ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА БЕДНОСТТА

Ас. Корнелия А. Филипова¹

*Икономически университет – Варна,
катедра „Финанси“*

Резюме: Превенцията с бедността и социалното изключване е процес, който е пряко свързан с публичните стимули към уязвимите групи лица за постигане на достоен и независим живот. Наличието на трудов доход е една от основните предпоставки за преодоляване на този проблем. Въпреки това голяма част от работоспособните граждани са икономически неактивни и дори не търсят форми на заетост. Обективни фактори за това са ниското образование, липсата на трудови навици и ограниченото търсене на квалифициран труд. Ефект върху желанието и възможностите за заетост имат и характеристиките на данъчноосигурителната и социалната система, както и държавната политика по отношение на доходите и пазара на труда върху уязвимите групи лица.

Ключови думи: бедност, безработица, България, обезщетения, социална защита.

JEL: D31, E60, E24, I38, J64, J65, J68.

Безработицата е обективно възникващо състояние за дадено лице или група от индивиди, пораждащо неблагоприятни последици – загуба на трудов доход и влошаване на социалния статус. Високите ѝ нива са израз на непълно и неефективно използване на трудовите ресурси и са сериозен социален проблем. Загубата на работа за повечето хора означава по-нисък доход, бедност и лична драма с множество негативни последици. Безработицата води до съкращаване на съвкупното производство, свиване на потреблението на домакинствата, загуба на човешки капитал, влошаване на социалния климат и общественото здра-

---

¹ E-mail: K.Filipova@ue-varna.bg

ве. Ето защо контролът и ограничаването ѝ са едни от най-важните икономически цели на правителствената политика.

Обезщетенията, които се изплащат на безработните лица, осигуряват доходи за индивидите, останали без работа и възможност за колективно понасяне тежестта на риска. Същевременно щедростта им може да повлияе както върху стимулите за търсене и започване на работа, така и върху продължителността на периода на безработица. В разработката се търсят моментите „за“ или „против“ тази форма на социална защита и се изследва доколко успешна е тя в България. Периодът на изследване е от 2005 до 2017 г., за да се анализира ситуацията преди, по време на и след икономическата криза.

Настоящата разработка има за *обект* обезщетенията за безработица, а за *предмет* – влиянието им като форма на социална защита за безработните лица. *Целта* на статията е да изследва доколко обезщетенията за безработица изпълняват ролята на социална защитна мрежа и на тази основа да се изведат предложения за тяхното оптимизиране.

Дискусията за обезщетенията за безработица в икономическата литература

Обезщетенията за безработица са пример за краткосрочна правителствена намеса, засягаща трудоспособната част от населението, попаднала извън пазара на труда. В рамките на *социалната сигурност* тази намеса включва защита срещу прекъсване или загуба на доходи през периода на нетрудоспособност (International Labour Organization, 2010) и предпазване от бедност. Същевременно според някои автори (Scheve, Slaughter, 2004) *финансовата осигуреност* важи само за тези, които имат възможност да работят. Така представени несигурността на заетостта и правото на обезщетения включват съображения извън възможността да загубиш работата си (Anderson, Pontusson, 2007).

От значение за потенциалните бенефициенти на обезщетенията е позиционирането на риска безработица. Според някои автори той представлява посреднически фактор във връзката между членството в рисковата група и нагласите спрямо държавата на благоденствието (Blomberg et al., 2012). По този начин, вместо да се правят предположения за сигурността и несигурността на работниците, се отчитат обективните условия на заетост. Индивидуалните възприятия за сигурност могат да се различават, а тези от служителите в обективно сигурна позиция също могат да изпитват несигурност.

Несигурността на заетостта обаче е положително свързана с подкрепата за правителственото преразпределение на ресурсите и колективното социално осигуряване. Отношението на работниците към обезщетенията за безработица в обществото зависи от нивото на несигурност на заетостта. Тези в нестабилна заетост и служителите с непостоянни работни места са показали, че са по-склонни да подкрепят схемите за социална закрила и обезщетенията за безработица (Anderson, Pontusson, 2007; Burgoon, Dekker, 2010; Margalit, 2014; Marx, 2014), отколкото работниците, неочакващи трудови дисбаланси. Затова може да се предположи, че евентуалните бенефициенти на публичната социална система са заинтересувани от два основни фактора: нивото на защита на заетостта и щедростта на обезщетенията за безработица. Общественото осигуряване за безработица може да мотивира по различни начини субективно сигурните и несигурни работници и по този начин да поляризира или обедини подкрепата за тези обезщетения.

Фактът, че работниците с несигурни работни места са по-мотивирани да подкрепят публичните обезщетения за безработица, докато останалата част от тях са по-малко подвластни на подобни споразумения, отразява поляризацията на предпочитанията и конфликта на интереси между двете групи (Paskov, Koster, 2014, p. 368). Този диспут е доказан в литературата, но не е напълно признато, че обезщетенията за безработица са адекватни спрямо икономическия цикъл и осигуряват адекватна превенция срещу бедността.

Множество анализи са фокусирани върху отговора на получаващите подкрепа от социалното осигуряване към нарастването на размера на обезщетенията. Още през осемдесетте години на XX век се изказва предположението, че факторите, които играят ключова роля за обясняване продължителността на безработицата и размерите ѝ на държавно ниво, са алтернативната цена на времето за почивка, интензивността на търсене на работа и цената на работната заплата. Стига се до извода, че ефектът от разширяването на обезщетенията върху продължителността на безработицата е двусмислен (Mortensen, 1977).

В същото време други изследователи намират позитивна връзка между продължителността на безработицата и по-високото ниво на обезщетенията. Един потенциален стимулиращ ефект на осигуряването при безработица, обстойно анализиран в литературата, е, че равнището им може да намали интензивността на търсенето на работа от безработни работници, тъй като финансовата спешност да си намерят работа се намалява. Моделът предполага, че стимулиращият ефект действа по такъв начин, че осигуряването при безработица е по-вредно за стимулите за търсене на работа (Mitman, Rabinovich, 2014). Това оспорва увелича-

ването на щедростта на обезщетенията, когато безработицата е висока, в противоречие с идеята, дискутирана по-горе. Едно изследване за Швеция достига до хипотезата, че по-щедрите обезщетения водят до по-дълъг период на безработица и дори по-високо ниво на такава (Carling et al., 1996). Според данни за Австрия се установява, че увеличаването на обезщетенията причинява значително нарастване в нормата на безработица на държавно ниво (Lavile et al., 2006).

В трета група изследвания се посочва, че търсенето на работа варира в зависимост от общото равнище на безработица. Ефектът на щедростта в стандартния модел² произлиза от предположението, че безработните търсят по-малко подходящи свободни работни позиции, когато безработицата е висока. Това предполага, че възпиращият ефект на обезщетенията³ е нисък, когато безработицата е висока, и висок, когато безработицата е ниска (Andersen, Svarer, 2010). Правени са опити да се анализират зависимостите с бизнес цикъла. Осигурителната схема за безработица в Германия удължава продължителността на обезщетенията за възрастните безработни работници. Проучване, използващо тази особеност, за да анализира как удължаването на обезщетенията влияе върху продължителността на периодите на безработица, установява, че мотивиращите ефекти за продължителност са постоянни през различните бизнес цикли (Schmieder et al., 2012). Дали резултатът ще се задържи, ако разширението на обезщетенията се приложи за всички безработни лица, обаче е неизвестно.

Становища на научната област относно обезщетенията за безработица в превенцията на риска бедност

Рисковете безработица и бедност са две от основните предизвикателства, пред които е изправена настоящата световна икономика. Първият от тях води до намалена покупателна способност сред трудоспособното население. Това от своя страна предизвиква попадане в обхвата на риска бедност и увеличаване на дълговата тежест за уязвимите лица.

---

² Стандартният модел призовава за по-ниска щедрост на обезщетенията, когато безработицата е висока.

³ Въпреки че дните, през които се получават обезщетенията за безработица, не са равностойни по продължителност и равностойност на работните дни, публичните плащания за този осигурен социален риск имат възпиращ ефект. Той се изразява в съзнателно участие на бенефициентите им в пасивните политики на пазара на труда. В резултат на това публичният механизъм би следвало да координира така своите мерки, че да ограничи дългосрочните и/или чести ползватели на този държавен стимул.

Затова е важно, те да бъдат дефинирани с оглед улесняване на методите за превенцията им.

XXI век започва с големи промени и те неминуемо се отразяват върху разглежданите показатели. Глобализацията трансформира търговията, инвестициите и технологиите. Тя създава и икономическа взаимозависимост и уязвимост от икономически шокове и спадове сред населението. Ако не съществуват справедливи публични политики, страните могат да изпитват нарастваща тежест на рисковете безработица и бедност. За да бъде възприета по-плавно новата вълна на глобализация, тя изисква по-добро държавно управление. Това предполага, че ползите ѝ се споделят от всички вместо от малка група лица. Очакванията са, с редуцирането на бедността да се увеличат търсенето и производителността в световен мащаб. По този начин намаляването на безработицата и социалното изключване може не само да облекчи човешкото страдание, но и да изиграе основна роля за поддържането на стабилен икономически растеж и добре функциониращи пазари (Ortiz, 2007, p. 7).

Същевременно в рамките на ЕС пазарът на труда все още е в процес на възстановяване. Често се срещат фрази като високи нива на бедност, социално изключване, безработица, доходно неравенство и ниски средни заплати. Според някои автори (Mojsoska-Blazevski, N., M., Petreski, D., Petreska, 2013, p. 9) „традиционните“ мерки за социално подпомагане и осигуряване могат да бъдат ефективни само ако са целенасочено разпределени. Във всички останали случаи те създават пречки за активно търсене и започване на работа.

За да оценят ефекта на обезщетенията, някои автори изготвят преглед на резултатите от Лисабонския дневен ред за растежа, заетостта и социалното приобщаване. Те съставят равностойка с оглед на целта на Стратегия „Европа 2020“ за изваждане на 20 милиона души от обхвата на бедността. „Възниква въпросът, защо, въпреки нарастването на средните доходи и заетостта, нивата на бедност не са намалели, а са стагнирали или дори са се увеличили“ (Cantillon, 2011, p. 432). В изследването си Bea Cantillon достига до следните изводи: повишаването на заетостта се е отразило само на част от безработните домакинства; защитата на доходите при освобождаване от работа за населението в трудоспособна възраст е станала по-малко адекватна спрямо уязвимите групи лица; социалните политики и, по-общо, социалното преразпределение обхващат по-голяма част от бедните и уязвимите лица. Тези наблюдения са показателни за двусмислеността на Лисабонската стратегия.

На този фон обезщетенията за безработица могат да се разгледат и от друга страна – в ролята на автоматични стабилизатори. Някои автори (Bлагоушева, 2014) описват тяхното проявление като съдействие за

изглаждане на агрегираните шокове на пазара на труда. Важно е да се отбележи, че тези регулатори са само с краткосрочно въздействие, на тях не може да се разчита в дългосрочен план. Те могат да доведат до неустойчиви равнища на държавните разходи и данъчното облагане в случай на трайни сътресения при предлагането. Терминът „автоматичен стабилизатор“ представлява вградени елементи в конструкцията на фискалната система, които автоматично предизвикват бюджетен дефицит по време на рецесия (поради намалялата заетост) и бюджетни излишъци по време на инфлационен бум (поради снижената безработица), без за това да е необходима промяна в стопанската политика (Иванов, Маринов, 1992, с. 11). Излишъците водят до подобряване на бюджетната позиция, но последиците от рецесията рефлексират в генериране на фискален дефицит. Поради това (Vlagoysheva, 2014, p. 19) от решаващо значение е, автоматичните стабилизатори да действат така, че публичните финанси да са в състояние да абсорбират тези промени.

Все пак вградените автоматични стабилизатори могат само да смекчат рецесионните или инфлационни разриви, но не и тотално да ги премахнат. Ефикасността на тяхното действие до голяма степен зависи от това, доколко широко е разгърнатата системата от социални трансфери, помощи за безработица и доколко силна е намесата на държавата в социалното и здравното осигуряване. Не по-малко значение има броят на етажите в скалата за облагане на доходите и размерът на данъчните ставки. Или колкото по-голяма е държавната намеса в икономиката, толкова по-силно ще е влиянието на вградените стабилизатори.

Важна предпоставка за добре функциониращи автоматични антициклични стабилизатори е провеждането на разумна фискална политика, гарантираща консолидация в условия на стопански растеж, за да се създаде капацитет за усвояване в лоши времена. Това изисква, публичният сектор да осигури буфер, който да омекоти последиците от колебанията в икономическия цикъл за отделните частни лица.

Обезщетенията за безработица в България

Процесът по формиране на механизмите и политиката за разпределение на обезщетенията за безработица е сериозно предизвикателство пред всяка съвременна държавна институция светлината на намеренията за редуциране на бедността. Като пълноправна членка на ЕС и с оглед на предстоящото влизане в еврозоната България не прави изключение. Във връзка с това е подходящо да се оцени до каква степен обезщетенията за безработица в страната действат като автоматични стабилизатори.

В контекста на световната финансово-икономическа криза комбинацията от високия относителен дял на неосигурени лица и ниските коефициенти на заместване на доходите на някои групи засилва социалните последици от нарастването на безработицата в България. Същевременно те водят до намаляване на сигурността и допринасят за общото чувство на риск сред работоспособното население. Оттук по-нататъшно намаляване на съвкупното търсене предизвиква след себе си задълбочаване на кризата.

Остава и проблемът с невъзможността за точното отчитане на действително безработните лица, тъй като някои от тях не са регистрирани в службите по заетостта като активно търсещи работа. Както е показано в Съвместния доклад за заетостта от 2017 г., продължават да съществуват големи различия в броя на регистрираните лица между отделните държави – членки. Тези диспропорции зависят от различни фактори, като например капацитет на публичните служби по заетостта, качеството на предлаганите услуги, механизмите за санкциониране и задълженията, свързани с обезщетенията за безработица и други схеми в подкрепа на доходите.

Още през 2010 г. някои автори (Терзиев, 2010) маркират проблема, че докато Европейският съюз брани полагаемия годишен отпуск като човешко право, то в България се възражда налагането му от работодателя. Въпреки че страната е част от едно единно цяло, се наблюдава контраст между две социално-икономически школи – европейската и българската. Типичен пример са дните на принудителен неплатен годишен отпуск⁴ в публичния сектор. От една страна, вероятната причина са натрупаните неизползвани дни платен годишен отпуск в държавния сектор. И фактът, че те са провизирани, т.е. финансовите средства за изплащането им се покриват от бюджета. Докато, от друга страна стои недостигът на фискални средства, продиктуван от желаната икономия на държавни средства. Тази мярка има антикризисен характер и при налагането ѝ е

---

⁴ Съгласно Кодекса на труда (КТ): § 3д. (Нов - ДВ, бр. 58 от 2010 г., в сила от 30.07.2010 г.) (1) До 31 декември 2010 г. при намаляване обема на работата работодателят може да предостави неплатен отпуск на работника или служителя и без негово съгласие в размер до 60 работни дни през календарната година, при условие че по времето на неплатения отпуск се ползват мерки за запазване на заетост, финансирани от републиканския бюджет и/или Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси“, и че преди това е било въведено непълно работно време по чл. 138а, ал. 1 и § 3б, ал. 1 и през този период са ползвани мерки за запазване на заетост, финансирани от републиканския бюджет и/или Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси“.

необходимо да се покрият кумулативно предпоставките⁵, обнародвани, приети и представени в Кодекса на труда. Важно е да се отбележи, че законността в сферата на трудовите отношения дефинира дните на принудителен неплатен отпуск или на намалено работно време за осигурителен стаж. Този стаж е необходим на трудоспособните лица от публичния и/или частния сектор при изчисляване срока и размера на изплащаните обезщетения за безработица. Въпреки това неопределеността и несигурността на макроикономическата среда се засилват. В резултат това води след себе си рискове както за евентуалните безработни лица, така и за социалноосигурителната система като цяло.

Оттук следва, че от значение за населението на страната е и дали публичният сектор успоредно с динамично променящата се стопанска конюнктура успява да осигури необходимата доходна подкрепа на безработните лица и да ги предпази от бедност. Фигура 1 представя динамиката в размерите на обезщетенията за безработица в България в годините на икономическия растеж и в тези след кризата.

В предкризисния период от 2005 г. до 2007 г. броят на безработните лица, имащи право на обезщетение, намалява от 77,7 хиляди до 65,1 хиляди души. Същевременно средният месечен размер на обезщетението плавно се увеличава от 97,31 (2005 г.) до 206,90 лв. (2017 г.). През времевия отрязък 2005–2013 г. с 3,49 пъти нараства общият размер на сумата на отпускните обезщетения. С оглед на факта, че изменението на посочените във Фигура 1 показатели е в сравнително близки граници, може да се предположи наличието на автоматични стабилизатори.

Обратнопропорционално на тях, средното месечно обезщетение след 2008 г. се увеличава. През 2011 г. то е 257,80 лв. или с 33,85% по-високо в сравнение с 2010 г.⁶ През 2014 г., въпреки продължилото увеличение както в общата сума на отпускните средства, така и в средните

---

⁵ Предпоставките са: а) работодателят да е използвал възможността за въвеждане на непълно работно време по чл.138а, ал.1 от КТ /с това служителят трябва да сте запознат със заповед, на която да сте се подписали/;

б) работодателят да е използвал възможността за въвеждане на непълно работно време по §3б, ал.1 КТ /лицето трябва да е запознато със заповед, на която да сте се подписали/;

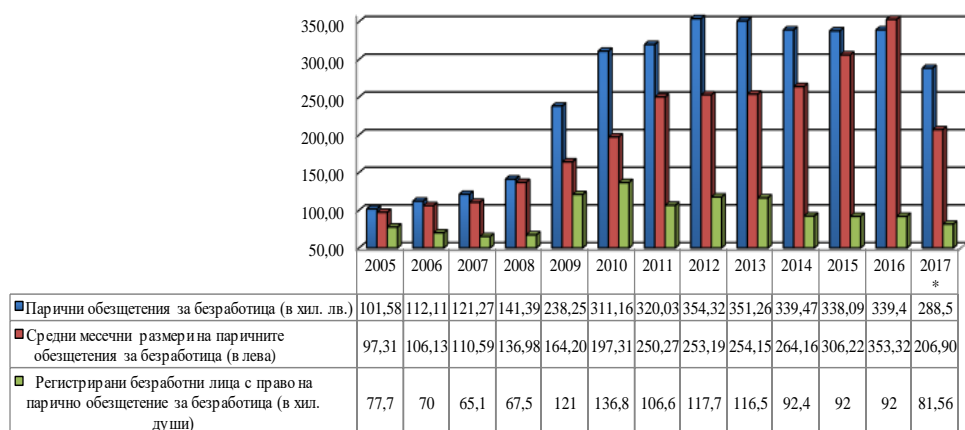
в) по времето на неплатения отпуск е необходимо да се ползват мерки за запазване на заетост, финансирани от републиканския бюджет и/ или Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси“ /т.е. служителят трябва да участва в това - например квалификационен курс на обучение /.

⁶ Значителното увеличение на размера на обезщетението за безработица се дължи на законовите промени, въведени от 1 юли 2010 г. С тях се премахва ограничението за максимално обезщетение за безработица и установяването му на 60 на сто от осигурителния доход на лицето преди загубата на работа.

размери на обезщетенията, намалява броят на лицата, имащи право на обезщетения за безработица.

Най-голям ръст на регистрираните безработни лица с право на обезщетение за безработица се отчита през 2010 година спрямо предходната 2009 г. То е в размер на 13,06%. Тази тенденция продължава и през 2012 година, но с по-бавни темпове. Ръстът е в размер от 10,41 % спрямо 2011 година. От 2013 до 2017 г. включително се запазва тенденция за редуциране на трудоспособните лица с право на ОБ. Това показва, че през 2017 г. безработицата в България е по-ниска спрямо последните девет години. Данните от Фигура 1 сочат, че стойностите ѝ наближават тези от годините на икономически растеж.

Фигура 1. Динамика на обезщетенията за безработица и регистрираните лица с право на публична помощ

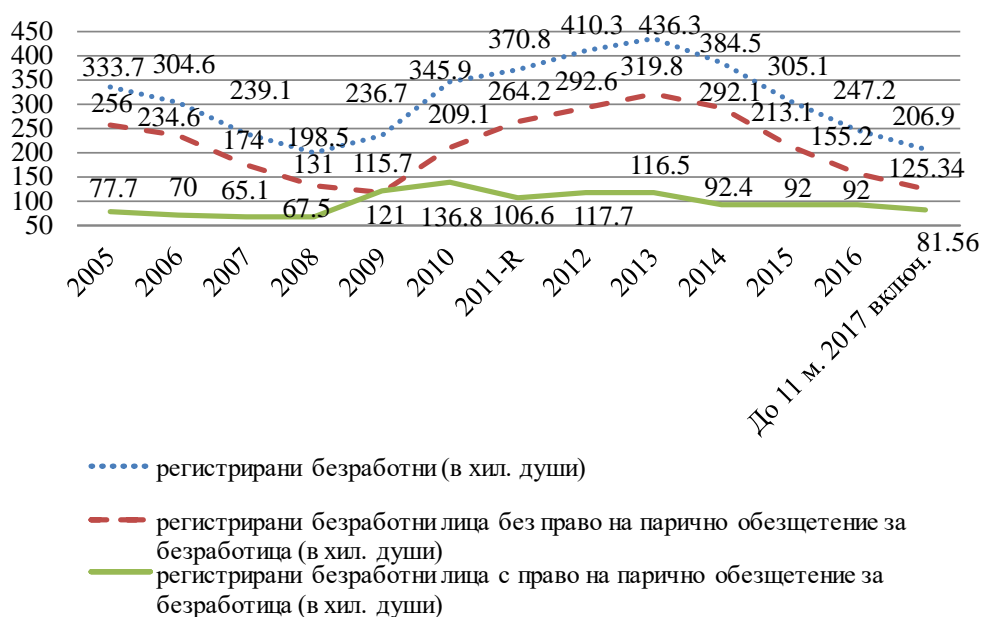
Легенда: R – Ревизирани данни за регистрираните безработни лица през 2011 г.

* – Предварителни данни

Източник: Статистически бюлетини на НОИ (за съответните години) за регистрираните безработни лица с право на парично обезщетение и данни на Евростат.

На пръв поглед резултатите са в подкрепа на твърдението, че невинаги с увеличаването на щедростта на обезщетенията се увеличава и броят на лицата, желаещи да ги получават. В действителност ситуацията не е точно такава, тъй като бенефициенти на осигурителната система са само малка част от безработните лица (Фиг. 2). Останалите са неосигурени или новонавлизащи на трудовия пазар младежи, които все още нямат необходимия, за получаване на обезщетения, стаж. Значителна група са и дълготрайно безработните лица, прехвърлили периода, в който са получавали доходно подпомагане от системата.

До началото на 2008 г. се наблюдава постепенно сближаване в броя на лицата, получаващи и тези без право на обезщетение. Логично в периода на кризата и възстановяването след нея (2010 –2014 г.), поради значителните съкращения на работни места, разликата между двата показателя е значителна. От 2013 година общият брой на регистрираните безработни лица започва да спада, а този на заетите – да нараства. Изравнява се делът на лицата в двете категории, като дори тези без право на помощ за безработица са с по-висок дял (НСИ, 2018).

Фигура 2. Бенефициенти на обезщетенията за безработица в България преди и след кризата

Легенда: R – Ревизирани данни

Източник: Статистически бюлетини на НОИ и основни резултати за наблюдение на работната сила на НСИ.

При преценката на целесъобразността на изплащаните обезщетения за безработица обаче е необходимо да се оцени и тяхната финансова тежест за обществото. Съвсем логично, нивото на разходите за обезщетения за безработни е в зависимост от броя на безработните лица с право на обезщетение, от законодателните промени през изследвания период, както и от средномесечните размери на изплатените парични обезщетения. Таблица 1 предоставя обобщена информация за разпределението на средствата по фонда за периода 2005 – 2017 г.

Таблица 1

Финансови показатели за разпределението на средствата по фонд „Безработица“ за периода 2005 – 2017 г.

Година	Общи разходи за обезщетения и помощи за безработица (хил. лв.)	Общи приходи и трансфери във фонд „Безработица“ (хил. лв.)	Дефицит (-) или излишък (+) (хил. лв.)	Брой лица с право на парично обезщетение за безработица	Средно месечно парично обезщетение (лв.)
2005	91 147,2	304 154,9	213 007,70	78 052	97,31
2006	89 163,7	277 917,4	188 753,70	70 014	106,13
2007	86 352,7	326 369,2	240 016,50	65 072	110,59
2008	99 689,4	160 271,0	60 581,60	60 645	136,98
2009	238 487,0	168 968,0	- 69 519,00	121 034	164,2
2010	311 361,2	159 570,0	-151 791,20	131 500	197,31
2011	320 445,8	170 426,0	-150 019,80	106 804	250,27
2012	354 885,2	178 970,0	-175 915,20	115 327	253,19
2013	351 727,8	198 376,0	-153 351,80	107 312	254,15
2014	340 176,4	211 187,0	-128 989,40	92 249	264,16
2015	338 982,7	227 840,0	-111 142,70	91 979	306,22
2016	389 971,9	221 901,6	-168 070,30	92 114	353,22
2017	394 100 est.	529 600,0 est.	-135 500 est.	81 857*	206,90*

Легенда: est. – Отчетни данни

: – Данните не са налични

* – Предварителни данни към месец ноември 2017 година включително

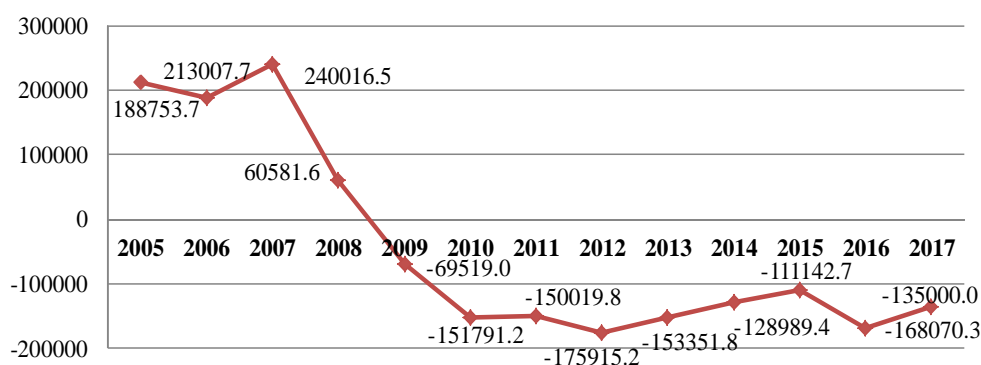
Източник: НОИ и Евростат

Изплатената сума за парични обезщетения за безработица от 91 147,20 хил. лв. през 2005 г. нараства на 394 100 хил. лв. през 2017 г., или 4,32 пъти. Условно този 13-годишен период може да се раздели на два подпериода, които следват тенденцията, установена при равнището на безработица.

Първият подпериод е от 2005 до 2007 г. През него разходите за обезщетения и помощи за безработни намаляват през всяка следваща година, като общо спадът е в размер на 4794,5 хил. лв., или 5,26 на сто. През втория подпериод (2009–2017 г.) се илюстрира обратна тенденция. През 2009 г. отчетеният разход бележи нарастване с малко повече от два

пъти спрямо 2008 г. От 99 689,40 хил. лв. през 2008 г. изплатената сума достига 238 487 хил. лв. (2009 г.). През следващите години до края на 2012 г. се наблюдава постоянен ръст на разходите за обезщетения за безработни. Общото нарастване е в размер на 116 398,2 хил. лв., или с 48.81 на сто. През три години от анализирания период нивото на разходите е с лек спад от 1% (през 2013 г. с 3 157,4 хил. лв. по-малко спрямо 2012 г. и за 2015 г. с 1 193,7 хил. лв. спрямо 2014 г.), с 2% (през 2014 г. с 6 956,1 хил. лв. по-малко спрямо 2013 г.). С най-съществено влияние върху разходите за парични обезщетения за безработица е размерът на средномесечното парично обезщетение. За целия тринадесетгодишен период то бележи нарастване почти 3,63 пъти – от 97,31 лв. през 2005 г. на 353,22 лв. през 2016 г. По данни до ноември 2017 г. стойността спада спрямо предходната 2016 г. със 70,72 %.

От Таблица 1 се забелязва, че от 2009 г. във фонд „Безработица“ се формира бюджетен дефицит (Фигура 3). Причините за формирането му са комплексни и обвързани в значителна степен с проявилата се по това време икономическа криза. Като една от причините може да се посочи съкращаването в броя на работните места и намаляването на заплатите на голям брой работещи по време на кризата, което води до по-малко приходи от осигуровки. Друга причина е липсата на по-драстично увеличение в минималните осигурителни доходи. И накрая – увеличената армия на безработните, нуждаещи се от обезщетения лица. Но последиците от дефицита на фонда са затруднена фискална политика и необходимост от по-значително преразпределение на реализирания в страната БВП.

Фигура 3. Бюджетно салдо на фонд „Безработица“ за периода 2005–2017 г.

В периода след 2012 г. се забелязва оформяща се тенденция на намаляване на дефицита. Но въпреки оживлението на икономиката в

последните години и нарастващата заетост, през 2016 г. се отчита ново увеличение и то в сериозни размери. От Таблица 1 може да се види, че приходите на фонда през 2016 г. са със 168 070,30 хил. лв. по-малко от разходите. Като причина за нарасналия дефицит може да се посочи увеличеният среден размер на обезщетението за безработица (от 306,22 лв. за 2015 г. на 353,32 лв. през 2016 г.)⁷. Това повишаване всъщност е в противовес на функционирането на обезщетенията като вградени бюджетни стабилизатори, тъй като се формира в период на икономическо оживление. А една такава ситуация може да доведе до забавяне в търсенето на работа и по-силно упование в подкрепата на социалното осигуряване. Това е неблагоприятна ситуация за обществото, тъй като води до по-голямо преразпределение на реализирания БВП.

Нарастващите бюджетни дефицити принуждават представителите на публичната власт да обмислят варианти за намаляване на разходите и/или увеличаване на данъците. Много правителства, включително и българското, са принудени да икономисват държавни средства, като намалят обхвата на услугите си. В това число следват редукция на заплатите на публичния сектор чрез ограничителни мерки като принудителен неплатен годишен отпуск или съкращаване от работа.

Крайният резултат е, че рецесията сериозно засяга количеството и качеството на държавните правителствени услуги, предоставяни на гражданите. Въпреки добрите прогнози на анализаторите и оживлението на икономиката през последните години фискалната позиция на България още не е балансирана. Това ще продължи да поддържа по-голямата част от населението в капана на безработицата, ниските доходи и риска от изпадане в бедност.

Заключение

Въпреки че страните от ЕС имат различни социални политики, всички те се обединяват по отношение на необходимостта от предоставяне на защита и посредничество при намирането на работа за лицата в трудоспособна възраст. Генерираната сигурност се разпростира както върху професионалния им живот, така и върху семейния. Последната се активизира в условие на заетост и след изпадането от пазара на труда. Това е възможно да бъде постигнато благодарение на получаваните

---

⁷ В България, с оглед на намаляващия относителен дял на лицата с право на обезщетения за безработица сред трудоспособното население към месец ноември 2017 г. включително, средният размер на обезщетението спада до нива от 206,90 лв.

обезщетения, които позволяват относително спокойно посрещане на нарасналите разходи.

На база на извършеното изследване се стига до извода, че колкото по-продължителен е периодът на нетрудоспособност в съчетание с гарантирани финансови обезщетения, толкова по-дестимулирани са индивидите за активно търсене на работа и участие на пазара на труда. Тази ситуация води до затруднено изпълнение на целите по редица национални и международни документи, целящи повишаване заетостта в ЕС дори след глобалната икономическа криза.

Очевидно в България обезщетенията за безработица изпълняват важна социална функция. Те заместват доходите и осигуряват минимален жизнен стандарт на лицата, които имат право да ги получават, като по този начин им осигуряват и известна защита срещу бедността. Съществува и стремеж за прилагането на обезщетенията като стабилизатори. Като такива обаче те имат слаб ефект, тъй като въздействието им може да се разпростре само върху ограничена част от безработните лица.

Необходими са допълнителни реформи, за да се улесни замяната между изглаждане на доходите и стимулиране на търсенето на работа. В архитектурата на обезщетенията за безработица присъстват определен брой елементи, които биха могли да улеснят тази замяна. Това са например нивото и времевият профил на нормите на заместване от обезщетенията или въвеждането на адекватни активационни политики, имащи за цел разширяване на усилията за търсене на работа. Необходими са и допълнителни усилия за увеличаване на гъвкавостта на пазара на труда, за да могат да се неутрализират негативните икономически влияния в дългосрочен план.

Намирането на оптимален баланс между политиките, които формират стимулите на безработните, икономически неактивните и работещите срещу ниско трудово възнаграждение лица е едно от ключовите предизвикателства за осигуряването на устойчивостта и ефективността на социалната система. Същевременно чрез него е възможно създаването на условия за дългосрочно включване на пазара на труда на някои от най-силно уязвимите социални групи.

Всеки от по-горе изброените варианти, както и различни комбинации от тях, би помогнал за намаляването на капана на безработица и създаването на стимули за работещите за по-бързо завръщане на работа. В противен случай българската икономика (а оттам и данъчно-осигурителната система) ще продължават да губят от продължителния престой в безработица на редица лица, които се възползват от съществуващата система и не бързат да се върнат на работа.

Постигнатата убеденост, че професионалното образование и обучение е ключов фактор за устойчиво социално-икономическо развитие на страната, нараства. Подготовката на човешки ресурси със съответстващи за нуждите на националната икономика квалификации изисква нови подходи в областта на професионалното образование и обучение. Необходимо е подобряване на образователната системата и модернизация на базата, така че тя да допринесе за увеличаване на заетостта и социалната интеграция. Добре разработените публични социални политики действат като предпазна мрежа от бедност и социално изключване, подпомагайки връщането на трудоспособните лица на работа, насърчаване на самодостатъчността и осигуряване на адекватна подкрепа за уязвимите лица.

Цитирана и използвана литература

- Иванов, Р., & Маринов, И. (1992). Бизнес енциклопедия. Враца: Роми.
- Кодекс на труда. В сила от 01.01.1987 г. Изм. и доп. ДВ, бр.42 от 22 май 2018г.
- НСИ. (2018). Заети лица и коефициенти на заетост – национално ниво; статистически райони; области. София: Национален статистически институт.
- Терзиев, Св. (2010, Април 23). ЕС брани отпуска като човешко право, а България възражда принудителния труд. Сега, София, Retrieved from <http://www.segabg.com/article.php?id=466836>
- Andersen, T. & Svarer, M. (2010). Business Cycle Dependent Employment Insurance, Bonn: IZA - Institute of Labor Economics, IZA Discussion Paper No. 5196, Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=1686487>
- Anderson, C. & Pontusson, J. (2007). Workers, Worries and Welfare States: Social Protection and Job Insecurity in 15 OECD Countries. *European Journal of Political Research*, 46(2), 211–235, Retrieved from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1475-6765.2007.00692.x>
- DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2007.00692.x>
- Blagoycheva, H. (2014). Adjusting Unemployment Benefits to the Economic Cycle// *Narodnostopanski arhiv*, 4, 17-30, Retrieved from <https://www2.uni-svishtov.bg/NSArhiv/title.asp?title=429>
- Blomberg, H., Kallio, J., Kangas, O., Kroll, C. & Niemelä, M. (2012). Attitudes among High-Risk Groups. In: *Contested Welfare States. Welfare Attitudes in Europe and Beyond*. Stanford: Stanford University Press, 58–80, Retrieved from

- <http://stanford.universitypressscholarship.com/view/10.11126/stanford/9780804782524.001.0001/upso-9780804782524-chapter-3>
- DOI: <https://doi.org/10.11126/stanford/9780804782524.003.0003>
- Burgoon, B. & Dekker, F. (2010). Flexible employment, economic insecurity and social policy preferences in Europe. *Journal of European Social Policy*, 20(2), 126-141, Retrieved from <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0958928709358789>
- DOI: <https://doi.org/10.1177/0958928709358789>
- Cantillon, B. (2011). The Paradox of the Social Investment State: Growth, Employment and Poverty in the Lisbon Era. *Journal of European Social Policy*, 21(5), 432-449, Retrieved from <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0958928711418856>
- DOI: <https://doi.org/10.1177/0958928711418856>
- Carling, K., Edin, P., Hackman, A. & Holmlund, B. (1996). Unemployment Duration, Unemployment Benefits and Labor Market Programs in Sweden. *Journal of Public Economics*, 59(3), 313-334, Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0047272795014993>
- DOI: [https://doi.org/10.1016/0047-2727\(95\)01499-3](https://doi.org/10.1016/0047-2727(95)01499-3)
- Eurostat. (2018). Glossary: At-risk-of-poverty rate. *Statistics Explained*, Brussels.
- International Labour Organization. (2010). *Extending Social Security to All: A Guide through Challenges and Options*. Geneva: ILO, Retrieved from http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_146616.pdf
- Lavile, R., Van Ours, J. & Zewimuller, J. (2006). How Changes in Financial Incentives Affect the Duration of Unemployment. *Review of Economic Studies*, 73(4), 1009-1038, Retrieved from [https://www.sas.upenn.edu/~hfang/teaching/socialinsurance/readings/Lalive_etal06\(4.18\).pdf](https://www.sas.upenn.edu/~hfang/teaching/socialinsurance/readings/Lalive_etal06(4.18).pdf)
- Margalit, Y. (2014). Explaining Social Policy Preferences: Evidence from the Great Recession. *The American Political Science Review*, 107(1), 80-103, Retrieved from <https://doi.org/10.1017/S0003055412000603>
- Marx, P. (2014). The effect of job insecurity and employability on preferences for redistribution in Western Europe. *Journal of European Social Policy*, 24(4), 351 – 366, Retrieved from <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0958928714538217>
- DOI: <https://doi.org/10.1177/0958928714538217>
- Mitman, K. & Rabinovich, S. (2014). Unemployment Benefit Extensions Caused Jobless Recoveries!?. *PIER Working Paper No. 14-013*. Retrieved from <https://www.albany.edu/economics/research/seminar/files/Mitman%20Rabinovich.pdf>

- Mojsoska-Blazevski, N., Petreski, M. & Petreska, D. (2013). Increasing labour market activity of the poor and females: Let's make work pay in Macedonia. EUROMOD Working Paper No. EM16/13, University of Essex, Institute for Social and Economic Research, Colchester, Retrieved from <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/91648/1/771005393.pdf>
- Mortensen, D. (1977). Unemployment Insurance and Job Search Decisions. *ILR Review*, 30(4), 505-517, Retrieved from <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/001979397703000410>
DOI: <https://doi.org/10.1177/001979397703000410>
- Ortiz, I. (2007). Poverty Reduction. Initiative for Policy Dialogue, Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=991935>
- Paskov, M. & Koster, H. (2014). Institutions, employment insecurity and polarization in support of unemployment benefits. *Journal of European Social Policy*, 24(4), 367–382, Retrieved from <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0958928714538218>
DOI: <https://doi.org/10.1177/0958928714538218>
- Scheve, K. & Slaughter, M. (2004). Economic Insecurity and the Globalization of Production. *American Journal of Political Science*, 48(4), 662–674, Retrieved from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.0092-5853.2004.00094.x>
DOI: <https://doi.org/10.1111/j.0092-5853.2004.00094.x>
- Schmieder, J., von Wachter, T. & Bender, S. (2012). The Effects of Extended Unemployment Insurance over the Business Cycle: Evidence from Regression Discontinuity Estimates over Twenty Years. *Quarterly Journal of Economics*, 127(2), 701–752, Retrieved from http://www.econ.ucla.edu/tvwachter/papers/vonwachter_bender_schmieder_revision_web.pdf DOI: 10.2307/23251996

НАРОДНОСТОПАНСКИ АРХИВ

ГОДИНА LXXI, КНИГА 2 – 2018

СЪДЪРЖАНИЕ

Вера Пиримова, Петър Пешев

Сравнителни предимства и конкурентоспособност
на българския износ / 3

Петя Василева

Актуални предизвикателства пред офшорния бизнес / 34

Корнелия Филипова

Обезщетенията за безработица в България и техният потенциал за
превенция на бедността / 46

Кристи Маринова

Банкова несъстоятелност – регулаторни предизвикателства и емпирични
свидетелства / 63

Тамари Поладашвил

Болонският процес и пригодността за заетост от гледна точка на
студентите (по примера на България) / 75

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор
Проф. д-р Георги Иванов – зам. главен редактор
Проф. д-р Йордан Василев
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Румен Лазаров
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Анатолий Асенов
Доц. д-р Пресияна Ненкова

МЕЖДУНАРОДЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р ик.н. Михаил А. Ескиндаров – Ректор на Финансовия университет при Правителството на Руската федерация – федерална държавна образователна институция за професионално образование, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. Лестър Лойд-Ризън – Директор на Центъра по международен бизнес към Международното бизнес училище Ашкрофт, Кембридж, Великобритания
Проф. Кен О’Нийл – Ръководител на катедра по предприемачество и развитие на малкия бизнес към Департамента по маркетинг, предприемачество и стратегии на Университет Ълстер, Северна Ирландия
Проф. Ричард Торп – Бизнес школа на Университета Лийдс, професор по развитие на управлението, зам.-директор на Киурт институт, Лийдс, Великобритания
Проф. д-р ик.н. Андрей Крисоватий – Тернополски национален икономически университет, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р ик.н. Григоре Белостечник – Ректор на Молдовската академия за икономически изследвания, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р ик.н. Йон Кукуй – Президент на Сената на Университета Валахия – гр. Търговище, Румъния, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р ик.н. Михаил Ив. Зверяков – Ректор на Одеския държавен икономически университет, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р ик.н. Олена Непочатенко – Ректор на Умански национален аграрен университет (Украйна)
Проф. д-р ик.н. Дмитрий Лукьяненко – Първи зам.-ректор по научно-педагогическа и научна работа, Киевски национален икономически университет „Вадим Гетман” (Украйна)

Екип за техническо обслужване:

Анка Танева – стилев редактор
Ст. преп. Елка Узунова – координатор и ръководител на екипа
Ст. преп. Даниела Стоилова – превод на английски език
Ст. преп. Румяна Денева – превод на английски език
Ст. преп. Маргарита Михайлова – превод на английски език
Ст. преп. Иванка Борисова – превод на английски език
Ст. преп. Венцислав Диков – стилев редактор на английски език

Адрес на редакцията:

5250 Свищов, ул. „Ем. Чакъров” 2

Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор

☎ (+359) 889 882 298

Деяна Веселинова – технически секретар

☎ (+359) 631 66 309, e-mail: nsarhiv@uni-svishtov.bg

Албена Александрова – компютърен дизайн на българския език на списанието

Благовеста Борисова – компютърен дизайн на английския език на списанието

☎ (+359) 882 552 516, e-mail: a.aleksandrova@uni-svishtov.bg, b.borisova@uni-svishtov.bg

© Академично издателство „Ценов” – Свищов

© Стопанска академия „Димитър А. Ценов” – Свищов

ISSN 0323-9004

Народностопански архив

Свищов, година LXXI, книга 2 - 2018

**Сравнителни предимства
и конкурентоспособност на българския износ**

**Актуални предизвикателства пред офшорния
бизнес**

**Обезщетенията за безработица в България
и техният потенциал за превенция на бедността**

**Банкова несъстоятелност – регулаторни
предизвикателства и емпирични свидетелства**

**Болонският процес и пригодността за заетост
от гледна точка на студентите (по примера
на България)**

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“

СВИЩОВ

Изисквания при депозиране на статии за сп. „Народностопански архив“

1. Обем: статии от 12 до 25 страници;

2. Депозиране на материалите: на хартиен носител и в електронен вид като приложен файл на E-mail: NSArhiv@uni-svishtov.bg

3. Технически изисквания:

- изпълнение Word 2003 (минимум);
- размер на страницата – А4, 29-31 реда и 60-65 знака на ред;
- разстояние между редовете 1,5 lines (At least 22 pt);
- шрифт – Times New Roman 14 pt;
- полета – Top - 2.54 cm; Bottom - 2.54 cm; Left - 3.17 cm; Right - 3.17 cm;
- номерация на страницата – долу вдясно;
- текст под линия – размер 10 pt;
- графики и фигури – Word 2003 или Power Point.

4. Оформление:

- наименование на статията, име на автора, академична длъжност, научна степен – шрифт Times New Roman, 14 pt, с големи букви Bold – центрирано;

- наименование и адрес на местоработата; телефони за контакти и E-mail;

- резюме на български език в обем до 15 реда; ключови думи – от 3 до 5;

- **JEL** класификация на публикациите с икономически характер (<http://ideas.repec.org/j/index.html>);

- основен текст (изложение);

- таблиците, графиките и фигурите се вграждат софтуерно в текста (да позволяват езикова корекция и превод на английски). Цифрите и текстът вътре в тях се изписват с шрифт Times New Roman 12 pt;

- формулите се създават с Equation Editor;

5. Правилата за цитиране под линия: При цитиране да се спазват изискванията на **БДС 17377-96 Библиографско цитиране**, поместени тук: <http://www.uni-svishtov.bg/dialog/Bibl.%20Citirane.pdf>.

Всеки автор носи отговорност за отстояваните идеи, съдържанието и техническото оформление на своя текст.

6. Ръкописите на нехабилитирани преподаватели се придружават от препис на протокол от катедрата, обсъдила и предложила научната разработка за публикуване.

Авторите на публикуваните материали на страниците на списание „Народностопански архив“ носят отговорност за тяхната автентичност.

От Редакционния съвет

www.uni-svishtov.bg/NSArhiv